

Dr. Irena Gantar Godina. Jubilejni zapis ob 70-letnici

Na vroč poletni dan, 22. julija 1950, ko se je izteklo življenje najpomembnejšega kanadskega politika prve polovice 20. stoletja, Mackenzie Kinga, se je v Ljubljani rodila Irena Gantar. Njena mati Vida, rojena leta 1921 v tedaj obmejnih Žireh, jo je z veliko iznajdljivosti in odrekanja vzgojila praktično sama. Nekdanja partizanka, ki se je kot nezakonska mati borila za razredno in spolno egalitarnost, etično prenavo in odprtost do družbenih robov, ostaja osrednja referenčna točka tu predstavljene jubilentke. V svojem albumu hrani Irena črno-belo fotografijo Vide Gantar, ki maja 1945 v Škofji Loki s smelo držo nagovarja zbrano množico. Spomnim se, da mi je pred leti to sliko pokazala s skopo odmerjenimi besedami, skoraj zadržano, a v svojih očeh ni mogla skriti žara ponosa do mame. Mame, ki je – sama diplomiranka visoke upravne šole – svojo edinko od malega spodbujala k vedoželjnosti.

Mlado Ireno so označevali kot nadarjeno, radoživno, tudi »pišmeuhovsko«. Nedavno mi je zaupala, da je bila »klepetulja, pretepaška, a dokaj zvesta prijateljica vse do konca osemletke«, najprej na OŠ Majde Vrhovnik in nato na OŠ Borisa Kidriča. Po štirih letih šolanja na Gimnaziji Poljane se je vpisala na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani. Sprva jo je mikala primerjalna književnost, nato se je odločila za dvopredmetni študij filozofije in zgodovine. Leta 1975 je pod mentorstvom dr. Borisa Majerja diplomirala na Oddelku za filozofijo z nalogo *Jean-Paul Sartre in teorija množice*, leto kasneje pa še na Oddelku za zgodovino, kjer je njeno nalogo z naslovom *Narodno radikalno dijaštvo* mentoriral dr. Janko Pleterski. Čeprav je bila filozofija njena prva študijska izbira, je svojo akademsko kariero utrdila v zgodovini. Med študijem se je poročila z Ludvikom Godino, s katerim sta postala starša Juretu. Leta 1977 se je kot tehnična urednica zaposlila na Marksističnem centru Filozofske fakultete in delovala v njegovem okviru do leta 1988, ko je ta prenehal obstajati.

Ob zaposlitvi na Centru je nadaljevala s podiplomskim študijem. Leta 1983 je na Oddelku za zgodovino pod mentorstvom dr. Vasilija Melika magistrirala z

nalogo *Filozofski in politični nazori T. G. Masaryka med Slovenci do 1914*, ki je nekaj let kasneje dozorela v monografijo *Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem*. Desetletje po zagovoru magisterija, leta 1993, je na Oddelku za zgodovino uspešno obranila svojo doktorsko tezo z naslovom *Neoslavizem in Slovenci*, ki jo je prav tako mentoriral dr. Vasilij Melik. Leto kasneje je izšla istoimenska monografija, mednarodno referenčno delo, ki je heterogeno slovensko razumevanje slovanske vzajemnosti umestila v širši evropski kontekst. Z doktorskim nazivom je uspešno kandidirala tudi v pedagoški naziv. Izvolitev v docentko za zgodovino Slovencev in jugovzhodne Evrope v 19. in začetku 20. stoletja je najprej uveljavljala Oddelku za zgodovino Univerze v Mariboru, kjer je med 1988 in 1994 delovala kot predavateljica. Okrnjen stik z domačimi, ki je zlagoma prerasel v družinske težave, je bil ključen razlog, da je se kljub pozitivnim predavateljskim izkušnjam odločila za ponovno iskanje zaposlitve v Ljubljani.

Z letom 1994 je strokovni življenjepis Irene Gantar Godina zaznamovalo novo obdobje, usmerila se je predvsem v raziskovanje. Zaposlila se je na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, kjer je ostala do upokojitve leta 2010. Med leti 1994 in 1999 je Inštitutu tudi načelovala, leta 2001 pa je postala predsednica znanstvenega sveta omenjenega Inštituta. Inštitutsko okolje je zanj pomenilo nov izziv, saj so ga oblikovali raziskovalci različnih humanističnih in družboslovnih profilov, ki so pogojevali večdisciplinarno raziskovanje izseljenstva. Poleg tega je delo na Inštitutu poleg raziskovalne samoiniciativnosti pogojevalo pisano paleto promocijskih in organizacijskih dejavnosti ter medinstitucionalnih povezovanj. V letih 1996, 1998 in 1999 je bila Irena Gantar Godina organizatorica treh mednarodnih simpozijev, leta 2004 pa soorganizatorica enega mednarodnega simpozija. Bila je redna članica mednarodnih znanstvenih združenj: *Czech and Slovak History Conference*, *American Association for the Advancement of Slavic Studies* (AAASS, danes ASEES), *Society for Slovene Studies* in *Association of European Migration Institutions*.

Ob delu na Inštitutu je delovala tudi kot predavateljica za zgodovino na Pedagoški fakulteti UL, bila pa je tudi somentorica magistrskim in doktorskim delom na Filozofski fakulteti UL. Od leta 1986 je predavala v tujini. Izpostaviti velja Masarykov simpozij na Univerzi v Londonu in predavanje študentom na Univerzi Stirling na Škotskem, sledila so predavanja v Bratislavi, v Växjö (Švedska), v Zaporiziji (Ukrajina), v Rimu, Českih Budějovicah, večkrat v Pragi in Brnu. Raziskovalno se je največ povezovala s češkim akademskim okoljem. Zavzemala se je za ustanovitev Centra za slovanske študije in je leta 1991 v *Delu* objavila njegove programske smernice. Med leti 1987 in 1997 je sodelovala pri pisanju geselskih člankov za *Enciklopedijo Slovenije*. Nespregljiva je njena uredniška dejavnost, v kateri se je profilirala že z dolgoletnim delom na Marksističnem centru. Skupaj z Robertom Blakom je bila urednica slovenske izdaje *Oxfordove enciklopedija zgodovine: Od 19. stoletja do danes* (1993), za katerega je napisala preko trideset gesel, predvsem s področja slovenske zgodovine. Uredila je tri odmevne zbornike z mednarodnih konferenc *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*, *Intelektualci v diaspori*, *Davorin Hostnik med Slovenijo in Rusijo: simpozij ob 150-letnici rojstva (1853-1929)*.

V študij slovanskega sveta jo je že v 70. letih pritegnil dr. Janko Pleterški, ko ji je predlagal raziskovanje slovenskega dijaštva in njegovih idejnih iztočnic. Pri tem ni mogla mimo karizmatičnega, vplivnega in še danes navdihujočega Masaryka, zlasti njegovih filozofskih in političnih stališč, iz katerih žarčijo lucidni socialni, nacionalni, gospodarski in kulturni premisleki. Vzporedno s tem, ko se je poglobljala v Masarykov idejni svet, je spoznavala ne le pozornosti vrednih poglavij iz češke zgodovine, ampak se je seznanjala s slovansko povezanostjo nasploh. Zgodovinopisno je osvetlila idejne vzore oziroma vsaj delne recepcije le-teh ne le pri številnih slovenskih intelektualcih (učiteljih, pisateljih, publicistih, znanstvenikih, duhovnikih), ampak tudi pri politikih, ki so delovali v imenu slovenske narodne ideje. Njene analize so podkrepile biografske študije znanih slovenskih osebnosti, denimo Ivana Hribarja, Janeza Evangelista Kreka, Janeza Trdine, Albina Prepeluha, Davorina Hostnika in Dragotina Lončarja, zasnovala pa je tudi biografske študije manj znanih, celo prezrtih in pozabljenih, a zato nič manj zanimivih osebnosti s slovenskega prostora, kot so Ivan Žmavc, Leopold Lenart, Ivan Steklasa, Jan Lego, Josip Vuga, Fran Radešček in Jernej Francelj. Gradivo o slovenskih izobražencih, ki se nahaja v arhivih na Češkem, Hrvaškem in drugod, ji je bilo neizčrpen vir spoznavanja raznolikih, predvsem navdihujočih, a tudi izključujočih miselnih okvirov, v katerih je delovala takratna inteligenca.

Prelet bibliografije Irene Gantar Godina izkazuje, da jo je pritegnilo prevzemanje idejnih konceptov, ki so jih iz drugih delov »črno-žolte monarhije«, zlasti iz njenih slovanskih območij na Slovensko prinašali kritično razmišljujoči študenti in druge potujoče osebnosti. V obdobju, ko je delovala na Inštitutu za slovensko izseljenstvo, se je njena znanstvena pozornost vsebinsko uskladila z vatli izseljenskih študij. Sprva je imela dvome o možnosti povezovanja osrednjega in vzhodnega dela monarhije z izseljevanjem Slovencev, vendar jih je z upoštevanjem državnega uradništva, ki so ga pogosto preseljevali v različne dele monarhije, nedvoumno ovrгла. Raziskovalno je ostajala zvesta dobi dolgega 19. stoletja, deloma tudi obdobju med obema vojnama, in se posvečala zlasti študiju notranjih migracij v Avstro-Ogrski monarhiji. Čeprav so notranje migracije tematsko manj vpadljive kot mednarodne, sploh prekooceanske selitve, so določale številne vidike ne le družbeno-političnega razvoja slovenskega naroda, ampak kulturno pisane družbe na Slovenskem nasploh. Ob tem naj pripomnim, da je razkrivala tudi kontroverzno recepcijo slovenskega izobraženstva do Judov, kar je bilo podobno kot številni idejni koncepti vsaj deloma prevzeto iz drugih območij.

Filigransko preučevanje prostorsko razpršenega in vsebinsko luknjastega gradiva ji je pojasnilo delovanje in življenjske poti tistih osebnosti, ki so bili v času monarhije ključni kazatelji znanega izreka slovenskih narodnih voditeljev: »Učimo se od Čehov!«. V tem stavku je prihaja na dan izjemna teža čeških vzorov, ki so sooblikovali slovensko kulturno, narodno, politično in gospodarsko življenje od konca 18. stoletja do razpada monarhije in tudi kasneje. Ob študiju živahnih idejnih izmenjav so se izkristalizirali vplivi ne le najvidnejših čeških eruditov kot so Jan Hus, Jan Kollár, Josef Dobrovský, Josef Pavol Šafárik, Josef Jungmann, František

Ladislav Čelakovský, ampak tudi markantnih čeških politikov, denimo Františka Palackega, Ladislava Riegerja, Karla Kramáča in Václava Klofača.

Čeprav iz študij Irene Gantar Godina veje jasna naklonjenost češkemu okolju in prevladuje tematizacija češko-slovenskih odnosov, se je posvečala tudi medkulturnim sodelovanjem slovenskih izobražencev s poljskimi, slovaškimi, hrvaškimi, srbskimi, ukrajinskimi in bolgarskimi somišljeniki. Zanimala jo je predvsem proslovanska drža izobražencev ne glede na njihovo siceršnjo ideološko opredelitev. Iz njenih empirično podprtih raziskav jasno izhaja, da je slovenska narodna ideja v 19. stoletju večinoma sobivala s slovansko vzajemnostjo, pogosto pa tudi z naklonjenostjo južnoslovanski povezavi. Biografsko zasnovane študije Irene Gantar Godina so vselej obdane z bogatim zgodovinskim kontekstom, ki je – podobno kot izhodišča miselnih svetov in življenjskih poti osebnosti, ki se jim je posvetila – običajno transnacionalen. In obratno, panoramske ali tematsko osredinjene zgodovinopisne pristope je vselej obogatila z empirijo, s pogledom od spodaj, jih plemenitila z razmišljanji konkretnih osebnosti.

Iz pregleda njenega dela izhaja, da so v središču raziskovanja Irene Gantar Godina vseskozi prednjačile moške osebnosti. Prav tako je trajnejša zaveznitva v zgodovinskih krogih doma in po svetu stkala pretežno z moškimi kolegi. Ta opažanja kažejo na asimetrične poklicne sestave po spolu, ki so veljali tako za dobo in teme, ki so jo raziskovalno pritegnile, kot za čas, v katerem se je v akademsko zgodovinopisje umeščala sama. Zato nemara nekoliko nepričakovano njene ključne človeške ideale poosebljajo tri ženske: njena že omenjena mama Vida, dr. Aleksandra Kornhauser in dr. Zora Konjajev. Vse tri jo prežemajo z globokim spoštovanjem in velikim navdihom. »Tri zvezde, ki jim je težko če ne že nemogoče slediti.«

* * *

Čestitamo ti za tvoj jubilej, draga Irena, in ti s hvaležnostjo za tvoj zgodovinopisni doprinos želimo uspešne prihodnje poti. Naj bodo prežete z zdravjem, notranjim mirom, dobrimi odnosi in ustvarjalnostjo.

Urška Strle